Karabağ’da Ateşkes Barış Getirdi mi?

Sajma Radončić,

Univerzitet Donja Gorica (Montenegro) mezunu,

Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi

Akademik danışman: Dr. Nazim Caferov

Kimlik olgusunun kaynağı ve özü: Dağlık Karabağ meselesi

Soğuk Savaş sonrası döneminde cereyan eden etnik çatışmalardan en karmaşık, tehlikeli ve çözülmesi en zor olanı muhtemelen Dağlık Karabağ meselesidir. Karabağ meselesi, basit bit ‘*toprak parçası*’ üzerinde bir tartışma olmaktan ziyade Güney Kafkasya’nın kaderini belirleyen, Azerbaycan ve Ermenistan’ın ulusal kimliğinin özünü sorgulayan etnik bir çatışmasıdır. Çünkü hem Azerbaycan hem de Ermenistan, Dağlık Karabağ üzerinde hak iddia ederek taleplerini haklı çıkarmak adına geçmişe dair kendine özgü bir ‘*Karabağ hikayesi/tarihi*’ üretmektelerdir. Bu nedenle Karabağ meselesinin doğasını ve ateşkesin neden barış getirmediğini anlamak için her iki tarafın geçmişle ilgili görüşleri ve fikirlerinin ele alınması önemli olarak değerlendirilmiştir.

Azerbaycan’ın esas argümanı, tarih boyunca onun toprağının ayrılmaz bir parçası olan Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan tarafından işgal edildiği üzerinde şekillendirmektedir. Bu argümanın arkasında etnik temelli bir tarih durmaktadır. Azerbaycan’daki önde gelen tarihcilere göre Karabağ bölgesinin

kökeni, Kafkas Alban devletinde*yatmaktadır. Üstelik bu konuda Azerbaycanlıların, Kafkas Alban milletinin torunları olduğunu ileri sürülmüştür. Demek ki Karabağ, modern Azerbaycan ulusun ve ulusal duyarlılığın ortaya çıkamsında kilit rol oynamıştır. Bu nedenle Azerbaycanlılar, Karabağ bölgesi üzerindeki sahipliklerini meşrulaştırmak için Kafkas Alban devletine dayanan yerli kökenleri üzerinde vrugu yapmaktalardır.[1] Onlara göre Karabağ'ın Ermenliği bir efsane veya mitolojik hikayesinden başka bir şey değildir.[2] Bu nedenle Azerbaycanlılar, tartışılmaz bir öneme sahip olan Dağlık Karabağ üzerindeki herhagi bir toprak iddiasını Azerbaycan'ın ulusal kimliğine bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Ermenistan'ın mitolojik anlatımına göre Dağlık Karabağ, bu devletin mirasının ve bağımsızlık mücadelesinin baş sembolüdür. Bununla birlikte bazı yazarlar Karabağ bölgesinin her zaman Ermenistan'ın bir parçası olduğunu ve Azerbaycan'ın 1918'de Rus İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra uluslararası arenada ilk defa ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Onların esas argümanı, Kafkasya bölgesinin sovyetleşmesinden sonra Dağlık Karabağ`ın, barındırdığı ulusun iradesine karşı olarak Azerbaycan'ın sınırlarına dahil edilği şeklindedir.[3] Fakat Sovyet arşivlerindeki belgeler bunun aksini ortaya koymaktadır.[4]

Aslında Ermenistan, Dağlık Karabağ bölgesini efsanleştirerek ulusal kimliğin organik bir parçası haline getirmiş ve Ermeni milliyetçiliğini sağlamlaştırmıştır. Milliyetçi teorilere bakıldığında *'ulusal'* bir toprağın (bölge) inşası, çağdaş bir ulusal kimliğin yaratılmasında kilit rol oynamaktadır. Her şeyden önce *'ulusal toprak'* söylemi *'kutsal yurt'* ve *'vatan'* kavramları kapsamaktadır. *'Kutsal yurdun'* inşası, ulusal bilinç ve dayanışma duygusunu uyandırırken, öte yandan nüfusun homojenleştirilmesini de sağlayan siyasi bir araçtır. *'Kutsal yurt'* söylemi bir ulusun egemenlik, kardeşlik ve kimlik olgusunu anlaması ve bunu pratiğe dönüştürmesini sağlamaktadır.[5] Bu şekilde efsanleştirilen toprak için yaklaşan Azerbaycan-Ermenistan çatışması o kadar ciddiydi ki kısmen İsrail-Filistin çatışmasına benzemeye başlamıştır. Çünkü bu çatışmanın çözümü, İsraillilerin ve Filistinlilerin birbirlerinin ulusal varlığının meşruiyetini kabul etmeleridir. Buna rağmen her iki taraf, ötekinin ulusal kimliğinin gerçekleşmesini bugün bile kendi kimliğinin imhası olarak algılamaktadır. Ayrıca Yahudiler gibi Ermeniler de artik *'vaat edilen toprakları'* (Dağlık Karabağ'ı), geri kazanmak için hazırlıklara başlamıştır.

Aşırı milliyetçi düşüncelerin pratiğe dönüştürmesi 1988'de Ermenistan'ın, Dağlık Karabağ üzerindeki toprak iddiaların sonucunda Emenistan ve Azerbaycan arasında patlak veren etnik çatışması ekseninde

takip edilebilmektedir. Fakat bu çatışma 1988'de değil, 1991-1994 yılları arasında kızışmıştı. Derin analiz yapıldığında çatışmanın, Sovyetler'in güçü zayıfladığında patlak verdiğini ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kızıştığını açık bir şekilde orataya çıkmaktadır. Bu durumun temel nedeni, Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu dünya düzeninin büyük felaketle ve katliamlarla sonuçlanacak olan etnik/milliyetçi çatımaları dondurması olarak gösterilmektedir. Dondurulmuş olan etnik milliyetçilik düşüncesi ve kimlik arayışları, savaşın sonra ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra serbest bırakılmıştır.[6] Bu güçlerin serbest bırakılması, Karabağ üzerinde iki farklı etnik grubun ve iki farklı tarih kurgusunun yüzleşelerek çarpışmasını da beraberinde getirmiştir.

Karabağ üzerinde farklı yaklaşımların yüzleşmesi

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından serbest bırakılan aşırı milliyetçi ve etnik düşüncelerin karşısında ayakta kalmak için mücadele vermiştir. Bunun en belirgin örneklerinden biri 1992'de Ermeni kuvvetlerin, Hocalı kentini saldırmasıdır. Bu şekilde Ermeni kuvvetleri, Hocalı katliamına veya suçların en büyüğü olan soykırıma zemin hazırlamıştır. Yapılan resmi bir soruşturma, 1991-1994 yılları arasında cereyan eden Karabağ savaşındaki en acımasız katliam olarak adlandırılan bu Hocalı saldırısı sırasında 613 kişinin hayatını kaybettiğini doğrulamıştır.[7] Hocalı katliamı, çocukların anne-babalarını, anne-babaların çocuklarını, akrabaların ve sevgilerin birbirlerini kaybedişlerinin hüzünlü hikayeleriyle doludur. Hatta Hocalı'da çocuklar bile, çocuk musun diye sorulmadan çocukluğunu yaşamasına izin verilmeden öldürülmüştür. Böyle bir durumda Azerbaycan, Ermenistan'ın *'milli üstünlüğü'* şeklindeki aşırı milliyetçi düşüncelere yüzleşerek savunma amaçlı bir stratejisi sergilemiştir.

Kafkasya'da, hem Azerbaycanlıların hem de Ermenilerin kökleri vardır. İronik olarak her ne kadar Azerbaycan, komşularına yakınlaşarak Kafkasya'daki mirasına sahip çıkmaya çalıştıysa da Ermenistan tarafından bölgede mirasına hakkı olmayan bir aktör olarak görülmektedir. Yine de iki devlet arasındaki güvensizliğin yüksek olmasına rağmen 12 Mayıs 1994'de ateşkes imzalanarak Karabağ çatışması

dondurulmuştur.[8] Bitirmek fiili dondurmak fiilin eşanlamlısı olmadığı gibi savaşın yokluğu Karabağ'da barışın yürürlütke olduğunu anlamına gelmemektedir. Çatışan tarafların, Nagorno Karabağ bölgesi üzerinde nihai statüsüne sahip olma arzusu savaş/çatışma kıvılcımları halen canlı tutumaktadır.

Savaş yok-barış yok durumu

Dağlık Karabağ bölgesinde uzun vadeli *'savaş yok-barış yok'* durumu, çatışan tarafların nihai bir çözüm elde edemelerinin en belirgin ifadesidir.[9] Karabağ çatışmasının 1994'de dondurulmasına rağmen, ateşkes ihlalleri her zaman yaygın olmuştur. O kadar ki 2016'da dört gün süren savaşa kadar varılmış ve Karabağ çatışmasının*'dondurulmuş'* hali bir efsane olduğunu gösterilmiştir. Aslında 2016'daki çatışma kızışınca Dağlık Karabağ, Sovyet sonrası dönemde en askerileştirilmiş bölge halini almıştır. Bu sırada Azerbaycan, Ermeni silah kuvvetlerin kışkırtılmasına karşı taarruz başlatarak 1994'de ateşkesin imzanlamasından bu yana ilk defa işgal altında bulunan bazı stratejik alanları geri kazanmıştır. Buna rağmen Ermenistan, işgal ettiği Azerbaycan topraklarını ilhak etme (kendi toprağına katma) politikasını halen sürdürmektedir. Daha doğrusu Ermenistan'ın işgalı altında Karabağ'daki askeri tatbıkatları ve ayrımcılıklı söylemleri bu devletin Azerbaycan'a karşı yasadışı güç kullanmaya devam ettiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Azerbaycan sadece kendi toprağını savunma çabasında bulunurken, Ermenistan Karabağ faktörünü güçlü bir dış politika araçı haline getirmiştir. Azerbaycan'ın askeri teknoloji alanında bir avantaj sağlama arzusu Ermenistan ve Karabağ'ın tutumlarının yumuşatmasına yönelik iken, Ermenistan'ın Karabağ konusunda uyuşmazlığı/revanşizmi uluslararası topluluğun siyasi ve ekonomik yardımı teşvik etmek için kullanılan bir stratejisidir. Daha doğrusu Erivan, Ermenistan'ın jeopolitik önemini hem bölgesel hem de Avrupa düzeyinde geliştirmek adına Karabağ çatışma konusunu *'sağmaktadır'*.[10] Bu nedenle Dağlık Karabağ meselesi, Güney Kafkasya'da barışın empoze edilmesine en büyük tehdit olmakla birlikte bölgedeki sağlam işbirliği ve kalkınma mekanızmaların önünce duran bir engeldir. Ayrıca 2016'de

cereyan eden ve *'dört günlük savaş'* olarak bilinen savaş, Karabağ çatışmasının *'dondurulmuş'* halinin ne kadar zayıf ve değişken olduğunu göstererek bölgede *'savaş yok-barış yok'* durumunun tehlikeli bir barüt fıçısı olduğunu kanıtlamıştır.

Dağlık Karabağ: Kaçınılabilir Savaş

Dağlık Karabağ'da yenilenen bir savaş, sadece Azerbaycan ve Ermenistan değil tüm bölge için yıkıcı sonucları da beraberinde getirecektir. Bu nedenle çatışan taraflar, askeri bir girişimde bulunmadan önce kendi pozisyonunu ve çıkarlarını iyi düşünmelidir.

Her şeyden önce Karabağ meselesi konusunda, Ermenistan'ın tutumunda bazı tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bir yandan Ermenistan, "Dağlık Karabağ" ile bir yarım-federasyon kurma amaçıyla bu aktörün bağımsızlığını açık bir şekilde desteklemektedir. Diğer yandan Ermenistan, "Dağlık Karabağ"ın sözde bağımsızlığını tanımamaktadır. Bu paradoksal durumu, Ermenistan'ın "Dağlık Karabağ"ı bağımsız bir devlet olarak tanıma kararının hukuka aykırı olduğunu itiraf etmesi şeklinde özetlenebilmektedir. Çünkü yasal açıdan bakıldığında Dağlık Karabağ, uluslararası toplum tarafından tanınan Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının bir parçasıdır. Bu nedenle Azerbaycan, bölgenin bağımsızlığını, çatışmanın çözümü olarak görmüyor. Aksine Azerbaycan açısından Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi, bölgedeki uzun vadeli barışın başarılı bir şekilde empoze edilmesi için şarttır.[11] Ayrıca Ermenistan, sadece barışçıl yollarla bir çözüm istediğini vurgularken Karabağ'daki ayrılıkçı güçlere askeri ve ekonomik yardımda bulunmakta ve Azerbaycan topraklarının işgalinde doğrudan yer almaktadır. Demek ki Karabağ çatışmasına barışçıl bir çözüm üretilmesi için Ermenistan'ın hem askeri ve ekonomik yardımları kesmesi hem de işgal altından bulunan bölgelerden çekilmesi gerekmetedir.

Sonuçta Dağlık Karabağ, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bir yüzleşme sahnesi olmaktan çıkıp iki halk arasındaki iyi ilişkilerin bir sembolü haline gelebilir. Aslında Ermenistan, Karabağ ayrılıkçıları

desteklemeyi reddederek işgal altındaki bölgelerden çekilirse hem uluslararası hukukun prensiplerini yerine getirmiş olur hem de uluslararası arenada prestij ve Bakü ile verimli işbirliği kazanmış olacaktır. Diğer bir deyişle Dağlık Karabağ çatışmasının adil bir şekilde çözülmesi, Azerbaycan ve Ermenistan'ın ulusal çıkarların karşılama ve bunun neticesinde ekonomik ve sosyo-politik gelişmeler her iki devlete yeni ufuklar açacaktır.[12]

KAYNAKÇA:

Kitaplar:

MINASYAN,Sergey, Nagorno-Karabakh After Two Decades of Conflict: Is Prolongation of the Status Quo Inevitable?, Caucasus Institute Research Papers, Yerevan, 2010.

GEUKJIAN,Ohannes, Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy, Ashgate Publishing, Burlington, 2012.

KOCHARYAN,Shavarsh, Why is the Nagorno-Karabakh Conflict Still Not Resolved?, Mia Publishers, Yerevan, 2016.

MEREZHKO,Oleksandr, The Problem of Nagorno-Karabakh and International Law, Dmitry Burago Publishing House, Kiev, 2014.

ASLANLI,Araz, Karabağ sorunu ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2015

Makaleler:

ASLANLI, Araz, "Kafkasya'da Güvenlik ve İstikrara En Büyük Tehdit: Karabağ Sorunu", Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (der.), Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011

GHAZARYAN,Sargis, Background: Setting the Geopolitical Stage, Michael Kambeck, Sargis Ghazaryan (ed.), Europe's Next Avoidable War Nagorno-Karabakh, Palgrave Macmillan, London, 2013, ss. 10-24.

KAMBECK,Michael, Conclusion: Realistic Scenarios and How to Avoid a War in Nagorno-Karabakh, Michael Kambeck, Sargis Ghazaryan (ed.), Europe's Next Avoidable War Nagorno-Karabakh, Palgrave Macmillan, London, 2013, ss. 223-252.

KARČIĆ,Hamza, Khojaly: The Worst Massacre in the Nagorno Karabakh War and Azerbaijan's Quest to Commemorate the Tragedy, Journal of Muslim Minority Affairs, Vol. 36, No. 4, Routledge, 2016, ss. 597-601.

DUDWICK,Nora, The Case of the Caucasian Albanians: Ethnohistory and Ethnic Politic, Cahiers Du Monde Russe Et Soviétique, Vol. 31, N°2-3, Avril-Septembre 1990, ss. 377-383.

SHARJAH,Arsène Saparov, Ethnic Conflict in Nagornyi Karabakh-A Historical Perspective, Jeronim Perović (ed.), Caucasus Analytical Digest, ss. 2-8.

TAJI-FAROUKI,Suha Poulton, Hugh, Introduction, Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki (ed.), Muslim Identity and the Balkan State, Hurst & Company, London, 1997, ss. 1-13.

---

*Kafkas Albanyası, m.ö. birinci bin yılın ikinci yarısında kurulan ve m.s. sekizinci yüzyılda sona eren bir

devlettir. Detaylı bilgi için bkz: Nora Dudwick, The Case of the Caucasian Albanians: Ethnohistory and Ethnic Politic, Cahiers Du Monde Russe Et Soviétique, Vol. 31, N°2-3, Avril-Septembre 1990, ss. 377-383.

[1]Geukjian, Ohannes, Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy, Ashgate Publishing, Burlington, 2012, s. 33-35.

[2]Sharjah, Arsène Saparov, Ethnic Conflict in Nagornyi Karabakh-A Historical Perspective, Jeronim Perović (ed.), Caucasus Analytical Digest, ss. 2-8, s. 6.

[3]Kocharyan, Shavarsh, Why is the Nagorno-Karabakh Conflict Still Not Resolved?, Mia Publishers, Yerevan, 2016, s. 5.

[4]Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Araz Aslanlı, Karabağ sorunu ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ankara: Berikan Yayınevi, 2015, s. 37-39.

[5]Williams, Colin, Smith, Anthony D., The National Construction of Social Space, Progress in Human Geography, Vol. 7, No. 4, 1983, ss. 502-518, s. 504-509.

[6]Taji-Farouki, Suha Poulton, Hugh, Introduction, Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki (ed.), Muslim Identity and the Balkan State, Hurst & Company, London, 1997, s. 8.

[7]Karčić, Hamza, Khojaly: The Worst Massacre in the Nagorno Karabakh War and Azerbaijan’s Quest to Commemorate the Tragedy, Journal of Muslim Minority Affairs, Vol. 36, No. 4, Routledge, 2016, ss. 597-601, s. 587.

[8]Araz Aslanlı, “Kafkasya’da Güvenlik ve İstikrara En Büyük Tehdit: Karabağ Sorunu”, Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (der.), Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Müdahaleler ve Enerji, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 153-192.

[9]Sargis Ghazaryan, Background: Setting the Geopolitical Stage, Michael Kambeck, Sargis Ghazaryan (ed.), Europe’s Next Avoidable War Nagorno-Karabakh, Palgrave Macmillan, London, 2013, ss. 10-24, s.

21.

[10]Minasyan, Sergey, Nagorno-Karabakh After Two Decades of Conflict: Is Prolongation of the Status Quo Inevitable?, Caucasus Institute Research Papers, Yerevan, 2010, s. 19-22.

[11]Kambeck, Michael, Conclusion: Realistic Scenarios and How to Avoid a War in Nagorno-Karabakh, Michael Kambeck, Sargis Ghazaryan (ed.), Europe's Next Avoidable War Nagorno-Karabakh, Palgrave Macmillan, London, 2013, ss. 223-252, s.234.

[12]Merezhko, Oleksandr, The Problem of Nagorno-Karabakh and International Law, Dmitry Burago Publishing House, Kiev, 2014, s. 180-185.